

УДК 378.091.12-051: 78.071.2

Т. В. ГОРОБЕЦЬ, В. А ШКОБА

**ІМПРОВІЗАЦІЯ – ЕФЕКТИВНА СКЛАДОВА ЗАНЯТЬ
З АКОМПАНЕМЕНТУ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ І–ІІ РІВНЯ АКРЕДИТАЦІЇ
ВІДДІЛЕННЯ “МУЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ”**

У статті розкрито зміст методів роботи щодо імпровізації на заняттях з акомпанементу студентів вищих педагогічних навчальних закладів І–ІІ рівня акредитації відділення “Музичне виховання” та визначено її значення в підготовці майбутніх музичних керівників та вчителів музики.

Ключові слова: імпровізація, методи, заняття з акомпанементу, студент, майбутні музичні керівники та вчителі музики.

Проблеми дослідження формування вмінь інструментальної імпровізації майбутнього вчителя музики загальноосвітньої школи та музичного керівника дошкільного навчального закладу визначаються сучасними вимогами до інструментально-виконавської підготовки студентів мистецьких факультетів вищих закладів педагогічної освіти, важливістю підвищення рівня професійного і творчого розвитку, необхідністю реалізації креативних здібностей під час імпровізаційного музикування та оптимального використання набутого творчо-виконавського досвіду в педагогічній діяльності.

Аналіз наукової літератури з проблеми дослідження виявив відсутність цілісної методики формування вмінь імпровізації у студентів вищих навчальних закладів І–ІІ рівня акредитації у процесі інструментально-виконавської підготовки.

Мета статті – обґрунтувати актуальність упровадження у навчальний процес вищих педагогічних закладів І–ІІ рівня акредитації елементів імпровізації на заняттях з акомпанементу й висвітлити методи роботи над імпровізацією з майбутніми музичними керівниками та вчителями музики.

Фортепіанна імпровізація в педагогічному коледжі – явище рідкісне. На заняттях з основного інструменту та акомпанементу цей вид музичної діяльності, на жаль, офіційно не планується.

Імпровізація, на думку Г. Падалки, це “практичний метод мистецького навчання, що застосовується з метою спонукання учня до творчої діяльності, активізації його творчих схильностей, здатності не тільки відтворити чужий задум, а й виявити спроможність до власних творчих знахідок” [5, с. 192].

О. Олексюк [3] **імпровізацію** зараховує до найпоширеніших практичних методів музичного навчання, які використовуються в галузі мистецької освіти.

Педагогічне значення імпровізації ґрунтується на необхідності сфокусувати в необхідний момент творчі сили, максимально активізувати уяву й

фантазію. Залучаючи студента до творчості, педагог створює умови досягнення внутрішніх закономірностей мистецтва, усвідомлення його творчої природи на рівні практичних дій.

Н. Сродних [6] пропонує застосовувати в процесі навчання студентів основ імпровізації такі методи:

– методи активного розвитку музичного слуху (гра на слух акомпанементу до дитячих пісень, транспонування), які відповідають методам проблемного викладу знань;

– методи розвитку здатності створювати нову музичну тканину на заданій основі (читання з листа гармонійного супроводу, який записано буквено-цифровим позначенням, створення супроводу до дитячих і популярних пісень у сучасному естрадному стилі), які відповідають частково-пошуковим методам;

– методи розвитку здатності миттєвого (імпровізаційного) створення нової музичної тканини (вигадування нескладних композицій, імпровізація нескладних мелодійних зворотів, спираючись на логічне осмислення гармонії), які відповідають дослідницьким методам.

Творча індивідуальність виконавця, на думку Н. Сродних [6], формується завдяки використанню таких методів: зняття (відтворення мелодії, гармонії, ритму імпровізації – після прослуховування музичного матеріалу); читання з листа (індивідуальне ритмічне, мелодійне, гармонійне відтворення імпровізації); ритмічного виховання (освоєння ритміки, спрямоване на розвиток відчуття ритму й ритмічної уяви); творче трактування технічних і тембральних можливостей інструменту (пошук нових тембральних, ритмічних прийомів у процесі імпровізації на музичному інструменті, які спрямовані на формування індивідуального творчого стилю).

О. Курильченко [2] пропонує застосовувати в процесі навчання основ імпровізації такі творчі методи:

– інструментальний діалог (будується на “музичних запитаннях” – фраза, музичне речення, квадрат – та на “музичних відповідях” – фраза, музичне речення, квадрат, композиція);

– інструментальна дискусія (метод колективної творчості, розрахований на невелику групу учасників);

– караоке (виконання теми або імпровізаційного епізоду на фоні супроводу, що його виконує викладач).

Теоретичне осмислення проблеми дослідження надало можливість визначити *вміння імпровізації* як здатність майбутнього музичного керівника та вчителя музики до музикування на основі засвоєних спеціальних знань і навичок, творчо-пошукових, аналітико-прогностичних, перетворювальних дій у процесі інструментально-виконавської діяльності, у результаті якої створюється творчий продукт.

У музиці досить часто зустрічаються повторення мотивів, фраз, речень, великих частин твору. Це повторення називають *дублюванням*. Дублювання в музиці має дуже велике значення. Воно зумовлює краще сприй-

няття та вивчення творів, ділить музичну мову й водночас надає їм цілісності. Однак, якщо повертатися до одного мотиву чи однієї фрази кілька разів, звучання стане одноманітним. Тому в музиці використовують повторення з невеликими змінами (варіантні). Часто змінюють гармонійний фон, ритмічні фігури супроводу, штриховий виклад та динамічний план.

Принцип варіацій (видозміненого дублювання) композитори широко використовують як дуже ефективний метод розвитку музичної думки. Працюючи зі студентами над імпровізацією, бажано використовувати різні можливості дублювання. При цьому необхідно обміркувати, в якому випадку краще двічі чи тричі повторювати мотив, застосовувати різноманітні зміни в засобах музичної виразності. У цьому випадку допускаються зміни як у мелодії, так і в акомпанементі. Важливо додавати темпових і динамічних ознак.

При роботі над імпровізацією необхідно застосовувати секвенції. Повторення будь-якої музичної побудови на іншій висоті називаємо **секвенцією**. Існує багато їх видів. Всі секвенції діляться на дві категорії. **Мелодійні** – пов'язані з дублюванням різних звуків мелодичних зворотів, а **гармонійні** – з перенесенням на іншу висоту гармонійних послідовностей.

Побудови, які повторюються, – це **ланка секвенцій**. Кількість ланок може бути різною. Інтервал, на який рухається кожна ланка, називають **кроком секвенцій**. З погляду інтонаційного напрямку розрізняємо **висхідні** та **низхідні секвенції**. Існують **діатонічні** (будуються на основних ступенях звукоряду) та **хроматичні** (рух по півтонах – хроматичний рух) **секвенцій**.

Дуже корисними є такі завдання, як:

1. Завершення мелодії, використовуючи висхідну секвенцію. Обрану мелодію заграйте з низхідною секвенцією. Позначте темп та динаміку. Для того, щоб уникнути одноманіття, ланки секвенції можемо змінювати ритмічно та звуковисотно.
2. Використання при варіюванні в першому реченні спочатку висхідних секвенцій, а в наступному – низхідних.
3. Використання хроматичної низхідної секвенції.
4. Використання мелодій, що містять рух з кроком, який змінюється (низхідні та висхідні секвенції).

З метою оволодіння імпровізацією треба вміти *підбирати мелодію на задану гармонію*. Для цього необхідно створити яскравий ритмічний малюнок. Інколи його підказує текст. Мелодію можна будувати з акордових звуків, при цьому не має потреби повторювати один звук багато разів.

О. Павленко пропонує такі варіанти **утворення другого голосу**:

1) імпровізація ритму:

- однаковий ритм в обох голосах;
- часткове повторення ритму;
- з синкопою в одному з голосів;
- довгі ноти в одному з голосів, а в другому більш дрібні тривалості для того, щоб витримати характер та зрушити з місця;

2) рух голосів:

- прямий;
- протилежний;
- непрямий [4].

Прямий рух голосів включає в себе рух в одному напрямку (вгору або вниз) чи рух паралельний. Непрямий рух включає в себе рух, при якому один з голосів стоїть на місці, а другий рухається вгору або вниз. Ще до цього виду входять прохідний рух (вільний голос по східцям рухається вгору або в одному напрямку) та допоміжний (зміщення рухливого голосу на сусідній звук вгору або вниз, а потім повернення на місце).

Рух голосів базується на інтервальних співвідношеннях. Добре звучать терції та сексти. Квінта порожня, незаповнена. Її краще застосовувати на слабких долях такту. Кварта звучить різко, її треба ставити на слабку долю. Секунда та септима – дуже різкі. Їх бажано використовувати на слабких метричних долях як допоміжні [4].

Зважаючи на те, що велика кількість вищих педагогічних навчальних закладів I–II рівня акредитації приймає на відділення “Музичне виховання” дітей без музичної підготовки, рекомендуємо використовувати саме варіаційні методи роботи над імпровізацією.

Студентам пропонують створити елементарні імпровізаційні цикли найпростіших варіацій на задану тему. При цьому найважливіше місце належить “заготовкам” варіацій.

Корисно майбутньому музичному керівникові та вчителю музики використовувати жанрову трансформацію теми. Наприклад, пропонується з мелодії, яку студент уже підбирав, транспонував і грав з акомпанементом, зробити *вальс*. При цьому необхідно згадати, що вальс – тридольний танець із характерним акомпанементом і пивною мелодією. Корисно проілюструвати це завдання з виконанням декількох уривків з відомих вальсів, звертаючи увагу на особливості цього жанру. Як правило, студенти з цим досить вправно справляються. Викладач може заграти свій особистий варіант обраного вальсу на професійному рівні.

Є. Воропаєв пропонує, виходячи з ідеї жанрової трансформації теми, зробити з обраної теми *марш*. У цьому випадку, на його думку, потрібно використовувати інші “заготовки”. Насамперед, чіткий ритмічний акомпанемент, бажано акордовий, у малій октаві; часте вживання пунктирних формул.

Для імпровізації в жанрі *галопу* він пропонує вживати характерні альбертієві октави в басу і швидкий темп. Для імпровізації в жанрі *польки*, на його думку, варто використовувати фігуру з “собачого вальсу”, для романсу – “гітарний” акомпанемент і мелодію, проведену в терцію.

Таким чином, використовуючи лише жанрові трансформації, можна створити багато варіацій-імпровізацій на задану тему [1].

Разом із жанровими трансформаціями Є. Воропаєв рекомендує на початковому етапі такі прийоми варіювання, як:

- перенесення мелодії в ліву руку;
- зміна ладу;
- зміна розміру;
- зміна видів акомпанементу.

Що стосується акомпанементу, то пропонується вживати:

- акордовий;
- інтервальний;
- арпеджіо (короткі, ламані, довгі, в різних напрямках руху);
- альбертієві баси;
- бас-акорд;
- ритмічні фігурації (хабанера, самба, рок-н-рол);
- рухливий бас [1].

Наголошуємо на тому, що всі зазначені прийоми вимагають окремого відпрацювання – обов'язково в різних тональностях і на різноманітних мелодіях. Все це відкриває великі перспективи перед студентом.

Висновки. Впровадження вивчення елементів мистецтва імпровізації як складової заняття з акомпанементу студентів вищих педагогічних навчальних закладів I–II рівня акредитації відділення “Музичне виховання” є актуальним для майбутньої педагогічної діяльності загалом та інструментально-виконавської зокрема.

Список використаної літератури

1. Воропаєв Є. Фортепіанна імпровізація. Перші кроки / Є. Воропаєв // Мистецтво та освіта. – 2002. – № 2. – С. 9–11.
2. Курильченко Е. М. Джазовое искусство как средство развития творческой деятельности студентов музыкальных факультетов педагогических вузов : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Елена Михайловна Курильченко. – Москва, 2005. – 21 с.
3. Олексюк О. М. Музична педагогіка : навч. посіб. / О. М. Олексюк. – Київ : КНУКІМ, 2006. – 188 с.
4. Павленко О. М. Методика формування вмінь джазової імпровізації майбутнього вчителя музики у процесі інструментально-виконавської підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Олексій Миколайович Павленко. – Київ, 2013. – 238 с.
5. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) / Г. М. Падалка. – Київ : Освіта України, 2008. – 274 с.
6. Сродных Н. Л. Джазовая импровизация в структуре профессиональной подготовки учителя музыки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Наталия Леонидовна Сродных. – Екатеринбург, 2000. – 19 с.

Стаття надійшла до редакції 08.08.2014.

Горобец Т. В., Шкоба В. А. Импровизация – эффективная составляющая занятий по аккомпанементу студентов высших педагогических учебных заведений I–II уровня аккредитации отделения “Музыкальное воспитание”

В статье раскрыто содержание методов работы над импровизацией на занятиях по аккомпанементу студентов высших учебных заведений I–II уровня аккредитации отделения “Музыкальное воспитание” и определено её значение в подготовке будущих музыкальных руководителей и учителей музыки.

Ключевые слова: *импровизация, методы, занятия по аккомпанементу, будущие музыкальные руководители и учителя музыки.*

Gorobets T., Shkoba V. Improvisation as an Effective Component of the Accompaniment Classes for Students of Higher Educational Establishments of I-II Levels of Accreditation (Department “Musical Education”)

The authors reveal the content of the improvisation work methods at the accompaniment classes for students of higher educational establishments of I-II levels of accreditation (department “Musical education”). The value of such methods in the professional training process of future music teachers is determined.

In general the article is devoted to a student’s creative personality educating process. The authors reveal the content of the improvisation work methods at the accompaniment classes for students of higher educational establishments of I-II levels of accreditation (department “Musical education”). The value of such methods in the professional training process of future music teachers is determined.

The authors consider the notion of “improvisation” and the methods of its use (active methods of musical hearing, developing an ability to create a new musical tissue on a given base, development of a capacity (improvisation) to create a new musical fabric, instrumental dialogue, discussion, instrumental, karaoke).

The interpretation of the variation principle (modified duplication) is provided by the authors. This article focuses attention on the variants of formation second voice among which is improvisation of rhythm and voice movement.

The researchers emphasize the necessity of using a large number of varieties of melodic and harmonic sequences while working on improvisation.

T. Gorobets and V. Shkoba formulate tasks directed towards the development of improvisation skills, offer students to create basic improvising cycles of simplest variations on a given topic.

Key words: *improvisation, methods, the accompaniment classes, future music teachers.*